

80679

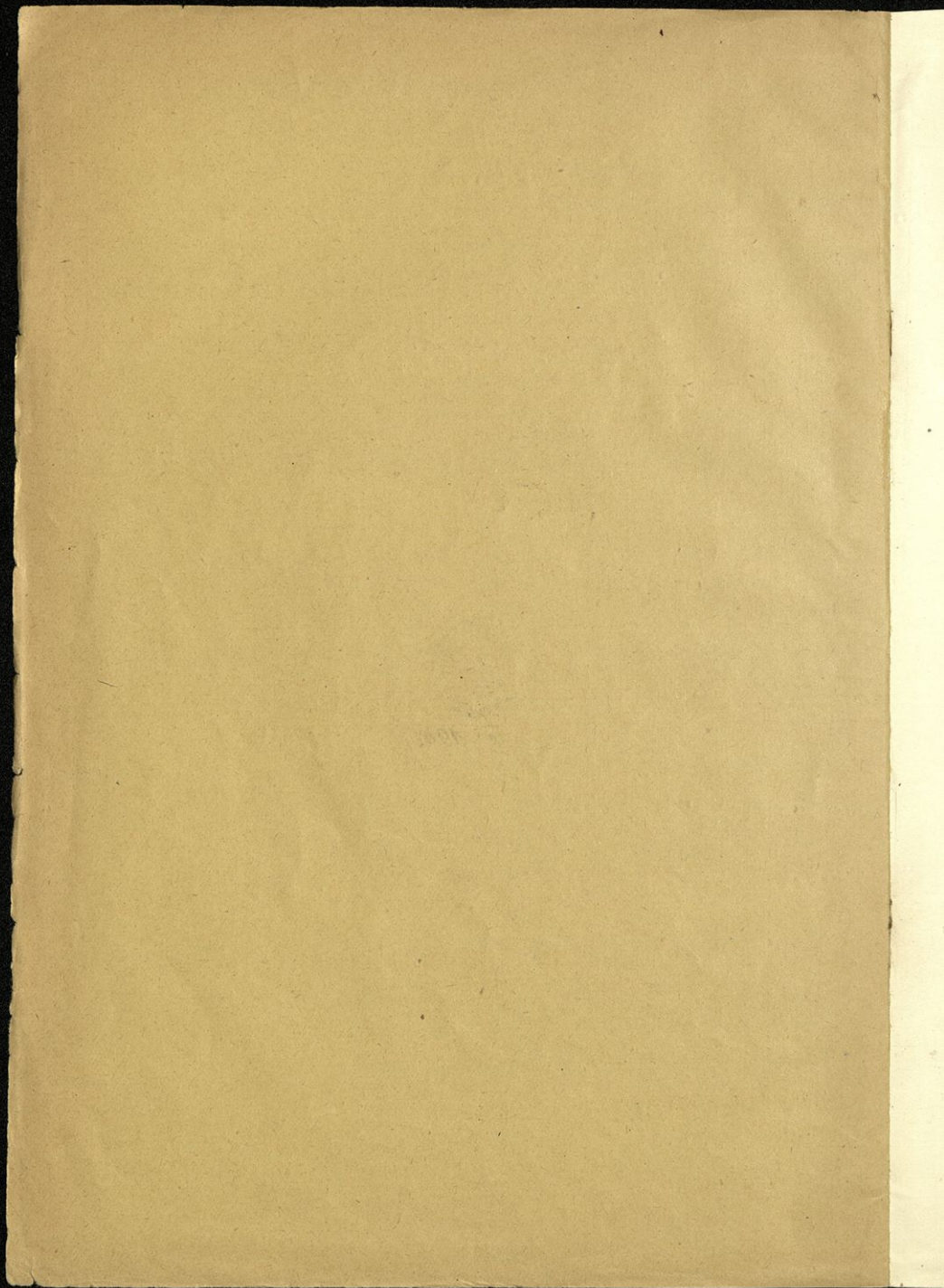
Var. *W. J. J.*

4 XII

46 ✓

P. n. EZN 1937

BA

97608

Fresoren in Kranj 1846-1859

Dr. Jos. Šturm, Kranj

97603

4. XII. 1946/3881

Prešeren in Kranj 1846—1849.

Dr. Jos. Ž o n t a r, Kranj.

Izmed novih podeželskih advokatur, ki so bile ustanovljene januarja leta 1846. na Kranjskem, je prišel za Prešerna v poštev samo Kranj¹⁾.

Bil je sicer s svojimi 2008 prebivalci (l. 1846.)²⁾ malo mestece, toda imel je močno tržno sfero. Velik del meščanstva se je bavil s poljedelstvom. Poleg lastnih zemljišč so imeli tudi podložniška zemljišča v kupnem pravu. Peščica bogatejših meščanov je uživala t. zv. gilde s podložniki in desetinarji (Florian, Mayr, Pleiweiss)³⁾. Kranj je bil največje tržišče za žito v deželi, čigar žitni kup so priobčevale kot merodajnega tudi ljubljanske »Novice«⁴⁾. Na letnih sej-
mah za žito in živino so prihajali nakupovat celo iz Salzburškega in Tirolskega, na jesenski semenj za med pa iz Gornje Avstrije in Bavarskega. Ker še ni bila izpeljana železnica v Trst, je dajalo zaslužka tudi prevoznitvo od Trsta v Celovec (Jak. Jalen).

V obrti je prevladovalo rokodelstvo, ki je imelo svoje težišče bolj v okolici kakor pa v mestu (sitarstvo v Stražišču in Bitnju, platnarstvo in izdelovanje volnene preje v Besnici, okolici Naklega, Velesovega in Smednika)⁵⁾. Podjetniki-založniki v Kranju so nakupovali surovine na debelo iz inozemstva ali drugih pokrajin države, jih porazdelili med rokodelce in prevzemali izgotovljene izdelke od njih. Trgovino s siti sta vodila Konrad in Rudolf Loker ter Gašper Prevc. Volnene odeje sta prodajala Karel Florian in Valentin Pleiweiss, ki je izročil podjetje sinu Konradu⁶⁾. Izdelki so uživali dober sloves in so bili odlikovani na obrtnih razstavah l. 1838. v Celovcu, l. 1841. v Gradcu, l. 1844. v Ljubljani in l. 1845. na Dunaju⁷⁾. Posebno donosen je bil zakup raznih javnih dajatev in prevzem javnih del, n. pr. gradnja ljubeljske ceste, popravilo mostov, vodnjaka, naprava mestnega tlaka. Takih del so se lotevali

¹⁾ Kidrič Fr., Prešernove odklonjene prošnje za advokaturo, RZD III. (1926), 45 sl.; isti, Prešeren I. (1936), 357 sl. št. 49.

²⁾ Predsedstv. spis ilir. gub. št. 1390 iz 1848 (v Nar. muz. v Ljubljani).

³⁾ Primer. Schiviz, Adel in den Matriken d. Herzogtums Krain 502 sl. in zemljiške knjige posameznih gild v registraturi sreskega sodišča v Kranju.

⁴⁾ Bericht d. Handels- u. Gewerbekammer f. d. Kronland Krain zu Laibach über den Zustand d. Handels u. d. Industrie im J. 1851, Laibach 1852, 6, 16, 20 sl.; Mal Jos., Zgodov. slov. nar. 361; Polec J., Kraljestvo Ilirija I. 1925, 216. — Spis z dne 20. okt. 1827, arh. ilir. gubern. fasc. 28 št. 112 (1827).

⁵⁾ Slokar Iv., Geschichte d. österr. Industrie u. ihrer Förderung unter K. Franz I. Wien 1914, 627 sl., 382.

⁶⁾ Slokar I., o. d.

⁷⁾ Bericht über sämtliche Erzeugnisse, welche für die dritte, zu Laibach im J. 1844 veranstaltete ... Industrieausstellung d. Vereins zur Beförderung u. Unterstützung d. Industrie u. Gewerbe in Innerösterreich ... eingeschickt worden sind. Grätz 1845, XIII sl., XXV sl., XXX sl., XXII, 80 sl., 84 sl., 91; Novice II (1844), 178, 191, 199, III (1845), 106.

zlasti Jakob Jalen, Franc Mayer in Fidelis Terpinec, ki se je pa preselil v Ljubljano, kjer se je uveljavil kot industrijalec⁸⁾.

Toda mestno gospodarstvo je stalo na trhljih tleh. Dohodkov, ki so izvirali iz srednjega veka, je bilo vedno manj. Država je vzela mestu že l. 1807. mitnici v Kranju in Medvodah. Odškodnina, ki mu jo je odkazala l. 1824., ni zadoščala za kritje ogromnega mestnega dolga v znesku nad 21.000 gl.⁹⁾ Kljub veliki zmedi v premoženjski upravi so vladale pri občini še vedno patriarhalne razmere, ker so reševali javne stvari v prijateljski družbi in so bile odborove seje le neka formalnost. Tako je razumljivo, da je mogel l. 1832. prepisati Blaž Terpinec svojo usnjarno in mlin za ježice v Lajhu pod Kranjem na Karla Floriana ml. kot neobdelan svet z vrednostjo 8 gl. 12 kr. in ne po dejanski vrednosti 4000 gl.¹⁰⁾

Zaradi neurejene mestne uprave ni obnovila avstrijska vlada magistrata v Kranju, ki so ga ukinili Francozi l. 1811.¹¹⁾ Gubernij je sicer nameraval v letih 1833 in 1838 izvesti likvidacijo mestnega premoženja, toda mestna blagajna ni zmogla stroškov za uradno komisijo¹²⁾. Važne izpremembe so se obetale l. 1844., ko je postal Kranj sedež državnega okrajnega komisariata 2. razreda. L. 1826. so bili združili kranjsko in velesovsko okrajno gosposko pod imenom Združena velesovska okr. gosposka v Kranju¹³⁾. Zanj so uredili l. 1827. uradne prostore v hiši Jak. Jalena (Glavni trg 130, danes Prešernova 1). V pritličju je bila davkarija, v prvem nadstropju uradni prostori komisarja in sodnika, v drugem pa zasebno stanovanje komisarja. Uradnikom, ki jih je postavljalo kameralno oblastvo, je postal prostor pretesen, ker so se nahajali v poslopju tudi zapori. Zato so jih premestili deloma v Pečnikovo hišo št. 166 (danes Bleiweisova 23). Za nevarne delinkvente pa so prezidali stari mestni stolp v Pungertu v ječo.

Ivan Pajk, ki je bil novembra 1844 imenovan za prvega vodjo drž. okrajnega komisariata v Kranju, pa je odločno zahteval, da se poiščejo novi prostori. Jakob Jalen, ki je želel obdržati urad v hiši, je obljubil prezidati svoje tri srednje hiše št. 130, 129 in 128 (danes Prešernova 1, Mestni trg 19, Layerjeva 2) v enotno uradno poslopje, ako sklene državna uprava najemno pogodbo za daljšo dobo. Proti njemu je nastopil kranjski poštar Josip Skarja, ki je ponudil poštno poslopje v bivšem kapucinskem samostanu (Kokriško predmestje 29, danes Vidovdanska 3). S tem je bilo sproženo vprašanje pre-

⁸⁾ Primer. Andrejka R., Fidelis Terpinec, Kronika slov. mest 1934, 114 sl.

⁹⁾ Primer. spise 28. jan. 1824, v mestn. arh. Kranj, 23. febr. 1825 istotam; 25. avg. 1825 v arh. ilir. gub. fasc. 33 št. 60.

¹⁰⁾ Primer. arh. ilir. gubern. fasc. 15 št. 9 iz 1845.

¹¹⁾ Primer. istotam fasc. 18 št. 71 iz 1824.

¹²⁾ Primer. dopise od 12. in 29. dec. 1838 v arh. ilir. gub. fasc. 33 št. 260.

¹³⁾ Polec J., Kraljestvo Ilirija 213 sl., 240 sl., 249, 251 op. 1; Mal Jos., Zgodov. slov. nar. 242.

¹⁴⁾ Primer. poročilo od 14. nov. 1845 v arh. ilir. gub. fasc. 34 št. 191.

mestitve komisariata iz mesta. Meščani so večkrat ugovarjali proti temu in predložili junija 1845 guvernerju baronu Jožefu Weingartenu izjavo, ki jo je podpisalo 109 oseb¹⁵). Poudarili so, da poštno poslopje nikakor ni primerno za uradne prostore, ker ni varno pred požarom in vlomom.

Nasprotje med mestnim predstojništvom in komisarjem Pajkom je naraslo, ko je odredil okrožni glavar za Gorenjsko v Ljubljani, da se morajo vršiti vse licitacije mestnih dohodkov pri komisariatu in ne več na občini, da se preprečijo s tem poneverbe in nedovoljeni dogovori članov predstojništva¹⁶). Pajk je pričel vobče postopati z mestno občino, kakor da bi bila popolnoma podrejena drž. oblastvu. Ukazal je, da morajo vložiti vse račune, poročila in vse spise preko komisariata, iz mestne blagajne smejo izplačati le na podlagi potrdila, ki ga je vidiral komisar. Tako omejevanje mestnega zastopstva ni bilo utemeljeno v določilih naredbe z dne 22. novembra 1814. Zato je okrožni glavar na pritožbo Kranjčanov proti Pajku odločil, da sme komisar izvesti preiskavo le tedaj, ako obstaja utemeljen sum poneverbe ali nepoštene premoženjske uprave.

Takšne so bile prilike v Kranju, ko je prejel Prešeren 1. septembra 1846 obvestilo, da je imenovan za deželnega odvetnika v Kranju¹⁷). Že naslednji dan si je izposodil pri dr. Fr. Rusu 200 gl., da plača takse, poravna druge obveznosti in se preseli v Kranj¹⁸). V drugi polovici septembra je odšel v Kranj s »trebuhom za kruham«¹⁹). Kranj je že takrat potreboval odvetnika v svoji sredi, da ne bi bilo treba ljudem hoditi v Ljubljano²⁰). Prešeren je privedel s seboj sestro Katro in Andreja Rudolfa, nezakonskega sina Andreja Smoleta in Marije Rudolf²¹). Stanovanje in pisarno je najel v bližini komisariata, pa ne ob cesti, ki pelje na Glavni trg, marveč v Kokrski (Svinjski) ulici št. 181 (danes Bleiweisova 8) v hiši Fr. Mayrja. Na poti do sodišča je uporabljal prehod, ki je bil poleg hiše št. 181 (danes Prešernova 14)²²).

Novi odvetnik se je moral tudi udeleževati družabnega življenja, ki se je ravno takrat premaknilo z mrtve točke. Brata Loker in gradbeni asistent Franc Potočnik so pokrenili jeseni 1846 ustanovitev bralnega in zabavnega društva kazine²³). Pobudo zanj je dal po Potočnikovem poročilu v »Novicah« major Vaclav Stranski²⁴). V društvenih prostorih na Mestnem trgu 2 so se zbirali

¹⁵) Vloga od 2. jun. 1845 istotam.

¹⁶) Arh. ilir. gub. fasc. 33 št. 118 iz 1846.

¹⁷) Mal J., Prešernovo odvetništvo in še kaj, DS XXXXII (1929), 308.

¹⁸) Žigon A., Zapuščinski akt Prešernov, Jahresbericht gimnazije v Kranju 1904, 37.

¹⁹) Tako Prešeren v pismu 5. febr. 1847 Vrazu; Kidrič Fr., Prešeren I. 360 št. 51.

²⁰) Novice IV (1846), 160 od 7. okt.

²¹) Jelovšek E., Spomini na Prešerna, Ljubljana 1903, 37; Zupan T., Lenka Prešernova o bratu (Mohorjeva knj. 57), 28 sl.; Kidrič, A. Smole, »Jutro« 30. maja 1926.

²²) Žigon, o. d. 39; primer. zapiske A. Koblarja v starem statusu animarum kranjskega župn. arh. pri hiši št. 181.

²³) Arh. ilir. gub. fasc. 54 št. 26 iz 1846.

²⁴) Novice V (1847), 68; P—k = Potočnik.

skoraj vsak dan člani, da čitajo ne le domače časopise, marveč tudi ogrske in inozemske, ki jih je predhodno cenzuriral društveni kurator komisar Pajk. Cenzor je strogo pazil, da ne bi dobili meščani prepovedane časopise, brošure in knjige v roke. V predpustu so prirejali plese, ki se jih je udeleževal tudi Prešeren. Zanj se je zanimala Marija pl. Vest por. Gasparini iz Šentpetra pri Kranju, na katero utegnejo meriti Prešernovi verzi »Eno rož'co m'je dala«²⁵). Tudi kazinska uprava je prišla s Pajkom navzkriž, ker ni dovolil obrtnega dovoljenja društvu, ki je želelo ob predpustnih veselicah postreči članom z jedjo in pijačo²⁶).

V kazini se je mogel seznaniti Prešeren tudi s kranjskim kaplanom Kajetanom Hueberjem, ki je oktobra 1846 zaprosil pri guberniju za dovoljenje, da bi smel izdajati versko-književni tednik »Apostel Kranjski« z literarno prilogo »Iskre«. Ako je poudaril v prošnji, da ima zagotovljene najboljše sotrudnike, ali ne bi človek menil, da je imel v mislih pri tem tudi Prešerna? Gubernij je odstopil Hueberjevo vlogo škofu Wolfu, ki je izjavil, da manjka prosilcu za urednika potrebna razsodnost, ter predlagal, naj odkloni gubernij prošnjo, ne da bi pri tem omenil ljubljanskega škofa²⁷).

Prešeren si je pridobil v kratkem obsežno klientelo. Potreboval je še drugega pisarja in sprejel Pavla Sokliča iz Kranja. Pregled Prešernovih odvetniških poslov bo šele takrat možen, ko bodo dostopni vsi njegovi odvetniški spisi, ki so še ohranjeni. Iz njegovega stroškovnika²⁸) se ne da ugotoviti pravna narava sporov. Zdi se, da tvorijo manjši del kmečke pravde, večji pa trgovske zadeve (iztirjanje dolgov n. pr. v Sisku²⁹), konkurzi itd.). Med svoje kliente je mogel šteti najodličnejše zastopnike poslovnega sveta, trgovce in industrijce v Kranju (Floriana, Pleiweissa, Fr. Mayrja, V. Killerja, St. Killerja), v Trziču (Mallyja, Peharca, Pollaka, Jos. pl. Dietricha), na Savi pri Jesenicah (V. Ruarda), pa tudi zastopnike zemljiških gospostev (pl. Pagliaruzzija, Zoisa, blejsko graščino³⁰). Med nekaterimi klienti in Prešernom so se razvili skoraj prijateljski odnošaji. Med take pesnikove stranke je spadal n. pr. Hieronim Ullrich, ki je bil sprva upravitelj blejske graščine, pozneje pa ravnatelj Zoisove fužine na Javorniku. Imel je bogato knjižnico nemških, francoskih in italijanskih klasikov ter zgodovinskih del, ki jo hrani njegova hči Franciška

²⁵) Marija pl. Vest je bila hči Jožefa pl. Vest, profesorja za kmetijstvo na ljubljanskem liceju in lastnika gradu Šentpetra (Schrottenthurn) pri Kranju; primer. Schviz, Adel in Matriken Krains 324. O pesmici primer. Kidrič, Prešeren I. 228. Pokojna gospa Helena Pavšlar mi je zatrjevala, da merijo verzi na pl. Vestovo, kakor je slišala od Gabriele Skarja. Marija pl. Vest je tudi priredila melodijo k pesmi »Luna sijej«; primer. Žigon A., Fr. Počtnik iz svojih spominov o Prešernu, DS XXXVIII (1925) 278.

²⁶) Dopis od 17. sept. 1847 v arh. ilir. gub. fasc. 32 št. 235 iz 1847.

²⁷) Mal J., Slavinja, Apostel Kranjski in Iskre, Čas XX (1925), 249; isti, Zgodov. slov. nar. 358 sl.; primer. še akt od 25. okt. 1846 v ljublj. škof. arhivu, oddelek Kranj.

²⁸) Žigon, Zapuščinski akt 23—27.

²⁹) Kidrič, Prešeren I, 360.

³⁰) O industrijih in trgovcih primer. Slokar, o. d.

Ullrich v Kranju. Njemu je podaril Prešeren v spomin rokopis »Nebeške proces'je«³¹). V Kranju se je najtesneje priključil Karlu Florianu, ki je bil osem let mlajši od njega. Po dovršenem liceju je vstopil Florian l. 1829. v trgovino svojega deda Blaža Terpinca ter mu pomagal v knjigovodstvu. L. 1834. je nadaljeval svoje študije na juridičnem oddelku vseučilišča v Inomostu³²). V naslednjih letih je potoval po južni Nemčiji³³). Doma so imeli Florianovi ne samo lepo knjižnico, ampak tudi rodbinski arhiv, ki je še v drobcih ohranjen³⁴).

Prešeren je čutil nevzdržnost obstoječega političnega, gospodarskega in socialnega stanja. Prijazno je ravnal s kmeti in sočustvoval s težo njihovih bremen. Iz njegove pisarne je izšla zamisel napraviti konec dajatvam desetine, ki jo je odrajkalo 106 kmetov, oziroma meščanov kranjskemu dekanu Jos. Dagarinu. Fr. Mayr in Karel Florian sta izvedla potrebno agitacijo, da se skupno odreče dajatev. 6. januarja 1848 je vložil Prešeren kot pravni zastopnik skupine desetinarjev t. zv. pozivno (ugotovitveno) tožbo, s katero naj bi se ugotovilo, da ne obstaja dolžnost dajati desetino³⁵). Ker je bila kranjska fara inkorporirana mizi ljubljanskega škofa in je moral vsakokratni kranjski župnik plačevati dajatev (pensio) v znesku 217 gl. 50 kr. škofu, je bilo pristojno za to pravdo mestno in deželno sodišče v Ljubljani³⁶). Toda Dagarin ni ugovarjal proti sprejemu tožbe pri okrajnem sodišču v Kranju. Šele na naroku 25. februarja 1848 je prigovarjal zastopnik komorne prokuratorie nepristojnost (exceptio fori incompetentis), Prešeren pa je prijavil apelacijo³⁷). Nadaljevanje pravde so prehiteli marčni dogodki.

Vsako mesto je doživelo prevratne dneve marca l. 1848. na poseben način³⁸). V Kranju so občutili težo razmer najbolj mali obrtniki, ki jih ni več ščitila cehovska vez proti novim podelitvam obrtnih dovoljenj. Poleg tega so bili meščani vobče nezadovoljni s strogim komisarjem Pajkom. Ko sta

³¹) Zdaj v drž. bibl. v Ljubljani.

³²) Arh. ilir. gub. fasc. 56 št. 10.

³³) Po zapiskih Fr. Pirca od 8. avg. 1901, ki sem jih našel med Koblarjevo zapuščino. Vsebujejo tudi prepise cehovskih svoboščin iz Florianovega arhiva; po natisku »Zgodovine mesta Kranja« jih prepustim drž. biblioteki v Ljubljani, kamor Koblarjeva zapuščina spada.

³⁴) Zdaj last g. T. Pavšlarja v Kranju.

³⁵) O tej tožbi primer. akt od 4. febr. 1848 v arh. ilir. gub. fasc. 40 št. 243 in v škof. arhivu v Lj. št. 2958 oddelek Kranj, s seznamom 106 desetinarjev z dne 12. avg. 1847, spis od 15. jun. 1848 v žup. arh. v Kranju. O pozivni tožbi glej Neumann G., Kommentar zu dem Zivilprozeßgesetz von 1. Aug. 1895 389 sl. 954, 965, 972 (negativna ugotovitvena točka).

³⁶) Arhiv ilir. gub. fasc. 40 št. 156 iz 1820 in 40 št. 239 iz 1841.

³⁷) Primer. spis od 6. jul. 1848 v škof. arh. v Ljubljani, odd. Kranj.

³⁸) O marčnih dogodkih so ohranjeni spomini Mihaela Pučnika (Slovenec 21. marca 1913), Karla Floriana ml. (Iz življenja pesnika Franceta Prešerna. Gorenjec VIII [1907], št. 19) ter uradni dopis komisarja Paukerja iz l. 1852 (tajni predsedstv. spisi ilir. gubernija št. 50 iz 1852). Vloga Prešernova, ki sem jo našel v arh. ilir. gub. fasc. 34 št. 191 (7. jun. 1848), dokazuje, da so Pučnikove navedbe popolnoma verodostojne. O težkem položaju obrtnikov primer. Mal Jos., Zgodov. slov. nar. 648; o marčnih dogodkih istotam 671 sl.

prinesla Rudolf Loker in Konrad Pleiweiss novico o padcu starega režima z Dunaja, kjer sta bila po trgovskih poslih, je hitel Florian sporočit vesti prijatelju Prešernu, ki je bil takrat nekaj bolan. Prešeren je veselo pozdravil politični prevrat, toda bil je prepričan, da ljudje še niso zreli za politično svobodo in da ne bodo znali izkoristiti pravic, ker so doraščali v popolni politični nevednosti.

V nedeljo 19. marca so izvedeli v Kranju o ljubljanskih demonstracijah Kar na mah je bila tudi v Kranju množica nezadovoljnežev skupaj. Pod vodstvom gostilničarja Ivana Holzerja in bivšega upravitelja na Golniku, Aleša Feldnerja, so navalili na stanovanje komisarja Pajka. Holzer je vpil: »Vun s Pajkom, oblastva ni več!« Zahtevali so, da odstopi. Nato je odšla množica proti kazini. Dvignili so okr. sodnika Filipa Konška na rame in ga proglasili v mestni hiši za okr. predstojnika. Pajk se je bal za svoje življenje in je sporočil v Ljubljano, kakšna razburjenost je zavladata v Kranju. Pokretu proti Pajku se resnejši krogi izmed meščanov, med njimi tudi Prešeren, niso hoteli pridružiti, ker si od takšnega postopanja niso obetali trajnih uspehov. Tudi so se pričeli premožnejši meščani bati za svoje imetje, ako bi trajal nered dalje časa. Zato so sklenili ustanoviti narodno stražo.

»Mačja godba« proti Pajku ne bi imela večjih posledic, ako ne bi bil zbežal naslednji dan (ponedeljek 20. marca) kranjski davkar proti Ljubljani. V bližini Medvod je zadel na četo ulancev, ki jo je spremljal okrožni glavar baron Mac-Neven. Na davkarjevo lažno obvestilo, da je v Kranju izbruhnil upor in da teče kri, je pognala četa, da prispé čim prej v Kranj. Drveli so po roženvenskem klanecu navzgor in zapazili množico ljudi na trgu. Nastavili so sulice. Še v zadnjem trenutku so spoznali, da gre za živahne sejmarje iz mesta in okolice, ki so prihiteli na pondeljkov tedenski sejm. Da prikrije mučni položaj, je poslal okrožni glavar ulance na »Staro pošto«. Nato je klical mestno zastopstvo na odgovor zaradi neredov in ustanovitve narodne straže. Po njegovem ukazu je ostal Pajk še nadalje na svojem službenem mestu, »da bi postala vsemogočnost oblastva očitna«³⁹⁾.

Narodno stražo so smeli ustanoviti v Kranju šele na podlagi ministrskega odloka z dne 4. aprila⁴⁰⁾. Šele proti koncu meseca so bili gardisti primerno opremljeni in so prevzeli 22. aprila stražo pred mestno hišo. Maja je štela narodna straža dve kompaniji z 257 možmi in godbo 24 godbenikov. Glavni komandant je bil Konrad Loker, njegov pribočnik Ivan Holzer; stotnik prve kompanije je bil Jakob Jalen, druge pa Iv. Mavril Mayr, gostilničar in spediter v Savskem predmestju 10 (Ljubljanska c. 5). Prešeren ni spadal k častnikom

³⁹⁾ Prešeren v omenjeni vlogi z dne 7. jun. 1848.

⁴⁰⁾ O narodni straži primer. poročila Pučnikovo v »Slovenec« 21. marca 1913; Ovin v DS XXV (1912), 430, Novice VI (1848), 55 sl., 67 sl., 146, 174, 220; fasc. 33 št. 243 iz 1848 v arh. ilir. gubern.

narodne straže, bil je baje vojaški sodnik⁴¹). Sprva je bila garda slabo obožena. Baron Zois jim je prepustil lovske puške, ki so jih zaplenili njegovi čuvaji divjim lovcem. Narodna straža je zaprosila za 250 vojaških perkusijskih pušk iz skladišča v Ljubljani, toda te je rabil maršal Radecki za armado v Italiji. Šele po zmagi pri Custozzi jim je poslal iz Italije 200 pušk na kamen, ki so jih vzeli Piemontezom⁴²).

Zavednega slovenskega meščanstva v Kranju takrat še ni bilo mnogo. Zato si je bil le ozki krog Prešernovih prijateljev in znancev svest, kaj je potrebno za bodočnost. V tem krogu so sestavili znamenito peticijo, ki jo je predložil Karel Florian, kot zastopnik mesta Kranja, 6. aprila 1848 na zadnjem zasedanju stanovskega deželnega zbora v Ljubljani⁴³). Zahteve Kranjčanov se odlikujejo pred onimi drugih mest po obsežnosti in tehtnosti: o mestni samoupravi, o sekularizaciji cerkvenega premoženja v prid državi, ki naj plačuje duhovnike, o slovenskem šolstvu, ki naj bo kronano s slovensko univerzo v Ljubljani⁴⁴). Na deželnem zboru pa niso hoteli postaviti kranjskih zahtev na dnevni red. Zato je K. Florian ponovno 11. aprila v »Laibacher Zeitung« zahteval, da se objavi cela peticija, ker se ne boji kritike izobraženih prijateljev domovine in napredka⁴⁵).

Politični svobodoumni duh, ki so ga kazali pripadniki Prešernovega kroga v Kranju vedno odkriteje, je škodoval mestnemu zastopstvu v borbi z Jožefom Skarjo, ki je imel po svojem svaku Fidelisu Terpinču odlične zveze z visokimi uradnimi krogi v Ljubljani. Čeprav je izjavil gubernijski svetnik Friderik pl. Kreuzberg, da o kakšni premestitvi komisariata iz mesta ni govora, je odredil Mac-Neven z dvornim svetnikom Andrejem grofom Hohenwartom krajevni ogled v Kranju, h kateremu niso vabili nikogar od mestnega zastopstva in meščanov. Tako so dosegli, da ni bilo ugovorov. Gubernij je nato v začetku maja dovolil premestitev uradnih pisarn v predmestno hišo poštarja Skarje, sklenil z njim pogodbo za 20 let in mu izplačal 1000 gl. predujma za preureditev poštnega poslopja. Skarja pa je prevzel hišo svaka Terpinca v mestu št. 114 (danes Mestni trg 13).

Odgovor na ta postopek gubernija je bil krepak protest z dne 14. maja na naslov drž. prezidija, ki ga je sestavil Prešeren⁴⁶) in ki ga je sopedpisalo 90

⁴¹) V uradnem seznamu častnikov kranjske nar. straže od maja 1848 ni naveden Prešeren; primer. predsedstv. spisi ilir. gub. št. 1390 iz 1848. Pučnik in Ana Jalenova poročata, da je bil Prešeren pri narodni straži; primer. »Slovenec« 21. marca 1913; Stelè Fr., Donesek k spominom na Prešerna, DS XXXXIII (1930), 309.

⁴²) Predsedstv. spis št. 2893 iz 1848.

⁴³) Laibacher Zeitung 8. aprila 1848 št. 43; Apih Jos., Slovenci in l. 1848, Ljubljana 1888, 2 sl. K. Hugelmann, Die österr. Landtage im J. 1848 I. T., arhiv f. österr. Gesch. 111. Bd. 1930. 1—495, Mal Jos., Zgodov. slov. nar. 760 sl.

⁴⁴) Polec J., Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo, pos. odtis iz zbornika »Zgodovina slov. univerze v Ljubljani do l. 1929«, 56 sl.

⁴⁵) Laib. Zeitung 11. aprila 1848 št. 44.

⁴⁶) Vloga dne 14. maja 1848 v arh. ilir. gubern. v Ljubljani fasc. 34 št. 191.

meščanov. Med razlogi proti premestitvi poudarja Prešeren, da pričakujejo novo komunalno ustavo za mesto Kranj, da bo tukaj okr. kolegialno sodišče za razsojo zasebnopravnih sporov in porotno sodišče za kazenske zadeve. V mestni hiši bo komaj prostora za pisarne municipija in za porotne razprave. Za kolegialna sodišča, ki bodo vodila tudi hipotečne knjige, bodo potrebni večji prostori, kakor jih ima doslej okr. komisariat na razpolago. Ilirski gubernij je obvestil Prešerna že 29. maja, da se ne ozira na ugovore proti sklenjeni pogodbi, da pa glede premestitve poštnega urada sploh ni pristojen. Odgovor je razburil meščane še bolj in dne 7. junija je krožila po Kranju spomenica na notranjega ministra na Dunaju, ki jo je podpisalo s Prešernom vred 80 meščanov⁴⁷⁾. V njej je razkril Prešeren zahrbtnost političnih oblastev od komisariata do gubernija v Ljubljani, njihovo zanemarjanje splošnih interesov mesta Kranja ter nesposobnost uradov, ki se je pokazala najbolj očitno ob znanih marčnih dogodkih. Ob koncu poudarja, da je doseglo razburjenje zaradi ravnanja oblastev toliko stopnjo, da utegne res priti do krvavega obračunanja. Na to vlogo je zahtevalo ministrstvo, da se sistira preureditev poštnega posloplja in premestitev uradov. Toda kljub temu Skarja ni odstopil prostovoljno od veljavne pogodbe. L. 1849. so se preselili državni uradi v bivši kapucinski samostan, kjer je sresko sodišče še danes.

Ker je bila večina meščanov v Kranju z uradništvom vred odtujena slovenskemu življu, je obstajala nevarnost, da se udeleže volitev za frankfurtski narodni parlament⁴⁸⁾. Pri tem se je poslužila vlada precej priljubljenega sodnika Konšeka, ki ni bil narodno zaveden. Toda mali krog narodnjakov okoli Prešerna (brata Loker, Pleiweiss), na deželi Jakob Strupi, posestnik iz Čirčič, ki je prihajal večkrat k Prešernu, mlajša duhovščina, kaplani: Luka Stanovnik v Šmartnem, Lovro Pinter v Preddvoru, Jože Križnar v Šenčurju, Franc Bohinc v Tržiču in Valentin Ravnikar v Kokri, so vneto agitirali proti volitvam⁴⁹⁾. Uspehi so se pokazali dne 5. maja: izmed 121 volilnih upravičencev jih je prišlo 94, a 65 jih je protestiralo proti volitvam. Posebno odločno je nastopil kaplan Stanovnik kljub temu, da mu je hotel vzeti besedo dekan Dagarin.

Prešeren bi bil pripomogel k narodni zavednosti kranjskega meščanstva še mnogo, ako se ne bi pojavili pri njem proti koncu julija 1848 težji znaki njegove smrtonosne bolezni. S tem v zvezi utegne biti njegov poskus samomora v Jalenovi gostilni »pri Jelenu«⁵⁰⁾. Rešili so mu sicer življenje, toda vidno je hiral. Zdaj je postalo očitno tudi njegovo pomanjkanje gospodarskega duha.

⁴⁷⁾ Vloga z dne 7. jun. 1848 istotam.

⁴⁸⁾ Apih J., o. d., 105 sl., 152 sl.; Mal Jos., Prešernovo odvetništvo in še kaj, DS XXXXII. 310; isti, Ljubljana in volitve za frankfurtski državni zbor, Kronika II (1935), 19 sl.; isti, Ljubljana in leto 1848, GMD XIV (1935), 119, 122.

⁴⁹⁾ Seznam članov »Slovenskega društva« v Ljubljani v muzej. arhivu. Kaplan Pinter je bil l. 1859. osumljen, da snuje slovensko državo; primer. Mal Jos., Zgodov. slov. nar. 947.

⁵⁰⁾ Kidrič, Prešeren v Laschanovi korespondenci, LZ LV (1935), 187.

Dasi je zaslužil kot odvetnik primerno dobro, je potrošil vse v družbi in ostal mnogo dolžan. Celo stanovanja ni plačal dve in pol leti⁵¹⁾.

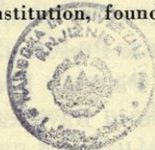
Odkar je obležal jeseni l. 1848. na bolniški postelji, je šla njegova odvetniška kariera h koncu. Čim bolj pa je trpel Prešeren telesne muke in popamjkanje, tem bolj se je poglobilo njegovo razmerje do vere, ki je tudi do- slej kot vero svojih staršev in stricev-duhovnikov ni sovražil. V tem oziru tudi zapisek v dnevniku zdravnika Tomaža Pirca⁵²⁾, da je pošiljal pesnik mež- narja namesto sebe k maši, ni veliko drugega kakor izraz cinizma, ki se da razložiti tudi iz nasprotstva do dekana Dagarina. Morda je igrala pri notranji preusmeritvi Prešerna na njegovi smrtni postelji posebno vlogo Ana Jale- nova, ki je izkazala pesniku mnogo dobrega v najtežjih dneh, pa nam tudi ohranila zadnje njegove izreke⁵³⁾.

Summary.

Prešeren and Kranj from 1846 to 1849.

Prešeren was not only the greatest slovenian poet, he was also an excellent advocate. His chief poetical activity was finished by the printing of his »Poems«. As an independant barrister he did not begin before he became an advocate at Kranj in the year 1846. In the short period until he died in 1849 he got many clients, as well merchants and industrials from the whole Upper Carniola, as peasants who payed respect to him because he sympa- thized with their statute-labour (seigniorial) burdens and actually worked for the peasant's social deliverance.

In the turbulent year 1848 he played a visible part together with his friend Charles Florian fighting for political and national rights. He believed in the victory of the revo- lution and of democratic principles (constitution, foundation of the jury).

⁵¹⁾ Žigon, Zapuščinski akt 39. O Prešernovem skromnem stanovanju primer. Betty Kogl, Kakšen je bil Prešeren, Slov. Narod od 24. aprila 1875. Prešeren je bil v prostem času skoraj vedno v gostilni ali kavarni: v kavarni Švicarja Floriana Pua († 3. febr. 1860, helvet. vero- izpov.) v Mayrjevi hiši, kjer je Prešeren stanoval, na »Stari pošti« (Kokriško predm. 1, danes Mencingerjev trg 6), pri »Jelenu« Jakoba Jalena (Kokriško predm. 26, danes Ljub- ljanska cesta 1), pri Iv. Mavr. Mayrju (Savsko predm. 10, danes Ljubljanska c. 5).

⁵²⁾ P. Bohinjec, Tomaž Pirc, sloveči zdravnik, Gorenjska knjižnica 20. zv. 1913, 3—20, Pirc je stanoval v Prešernovem času v Kranju v hiši št. 115 (danes Mestni trg 14). Njegov dnevnik je v Levčevi mapi v drž. bibl. v Ljubljani. Na Pirčev zapis me je opozoril vseuč. prof. dr. Fr. Kidrič, ki mi je dal ljubeznivo na razpolago ne le svoje predavanje o Prešer- novem odnosu do političnih, socialnih, verskih in filozofskih vprašanj njegove dobe, marveč tudi literaturo o Prešernu. Prof. dr. Kidriča sem prepustil v objavo Prešernovi vlogi iz l. 1848.

⁵³⁾ Prešeren ni bil prijatelj Dagarinov; prim. Prijatelj Iv., LZ XXII (1902), 543. — Stelè Fr., Donesek k spominom na Prešerna, DS XXXXIII (1930), 309; Kidrič Fr., Prešeren, I, 228.

